

ОДРЖИВИ ТУРИЗАМ КАО СПОНА У МЕЂУКУЛТУРАЛНОМ ДИЈАЛОГУ

Денис Стојкановић¹
ORCID ID: 0009-0003-0686-7879

Тамара Драгојевић²
ORCID ID: 0009-0003-9363-8969

Милица Андевски³
ORCID ID: 0000-0002-9113-6709

Резиме: У контексту мултикултуралног друштва налазе се бројни проблеми предрасуда, неразумевања, конфликта који отежавају обликовање просоцијалних ставова и неговања мултикултуралних односа и релација. Одрживи развој се појавио као нови концепт који кроз дискурс одрживости промишља нове односе међу људима али и нове односе човека и природе. Туризам који пледира дискурс одрживости имплицира помераје идеја и интенција у промишљању међуљудских односа и односа човека и природе. У овом контексту отварају се суптилне перспективе одрживог туризма да путем мултикултуралног дијалога јача одговорност грађанског друштва према средини која га окружује. Интенција је, да људи, путем међукултуралног дијалога освесте захтеве времена у коме живе и да изазове трансформисања виде у обрачуна са кризом вредности у међуљудским односима и опхођењу према околини. У овом контексту, изазов одрживог туризма рефлектује се у обликовању дијалога, у интеракцији идентитета, пледирању грађанског ангажовања у склопу различитих културних образаца. Одрживи туризам постаје снажна полуга превазилажења културног шока, културних баријера и различитости, које су истовремено и задивљујуће и застрашујуће, које

¹ Денис Стојкановић, Висока школа струковних студија за менаџмент и пословне комуникације, Београд
e-mail: denistojkanovic@gmail.com

² Тамара Драгојевић, Филозофски факултет, Нови Сад;
e-mail: tamara.dragojevic@ff.uns.ac.rs

³ Милица Андевски,
e-mail: andevski@ff.uns.ac.rs

потврђују богатство облика живота, али чине и потенцијалну претњу одрживости тог богатства, па тако и човечанства у целини.

Кључне речи: *туризам, одрживи туризам, дијалог, грађанско друштво, културни шок*

SUSTAINABLE TOURISM AS A LINK IN INTERCULTURAL DIALOGUE

Summary: In the context of a multicultural society, there are numerous problems of prejudices, misunderstandings, and conflicts that make it difficult to form pro-social attitudes and nurture multicultural relationships. Sustainable development has emerged as a new concept that, through the discourse of sustainability, contemplates new relationships between people, but also new relationships between man and nature. Tourism that advocates the discourse of sustainability implies shifts in ideas and intentions in the reflection of interpersonal relationships and the relationship between man and nature. In the context of these deliberations, subtle perspectives of sustainable tourism are opening up to strengthen the responsibility of civil society towards the environment that surrounds it through multicultural dialogue. The intention is for people, through intercultural dialogue, to become aware of the demands of the times they live in and to see the challenges of transformation in dealing with the crisis of values in interpersonal relationships and treatment of the environment. In this context, the challenge of sustainable tourism is reflected in the shaping of dialogue, in the interaction of identities, in the advocacy of civic engagement within different cultural patterns. Sustainable tourism becomes a powerful lever for overcoming cultural shock, cultural barriers and differences, which are both amazing and terrifying at the same time, which confirm the richness of life forms, but also pose a potential threat to the sustainability of that richness, and thus to humanity as a whole.

Key words: *tourism, sustainable tourism, dialogue, civil society, cultural shock*

1. Увод

Према најранијим одредницама за „туризам се сматрају све активности појединаца који путују ван места њиховог уобичајеног окружења“ (Šnel, 2008: 709). Ова одредница туризма постала је временом прецизнија и обухватала много специфичније и суптилније жеље и хтења појединаца који су путем туризма, путовањима по земљи и иностранству, желели да остваре бројне циљеве фокусиране пре свега на одмор, забаву, опоравак, креативно провођење слободног времена, све што се може пронаћи од статичног одмора на плажи или планини у центрима изграђеним управо за те сврхе, па до путовања ради учења страног језика, студијских, образовних путовања или појединачних, индивидуалних одлазака у егзотичне области које се нису убрајале у уобичајена места туризма. Познавање страних земаља, обичаја, културе данас је саставни део образовања, а природне лепоте других крајева често су и места креативног, уметничког надахнућа појединаца. Али, развој туризма, појачан мобилношћу грађана, убрзањем услед модернизације, информацио-них технологија, интернета, економске и привредне користи које се овим путем јављају, показују и своје друго лице. Поред огромног економског значаја, туризам постаје предмет критике и жустрих расправа због бројних друштвених и социокултурних последица које посредује. Индустрија туризма показала је екстремне појаве попут дечије проституције, али и губитка културне аутентичности, која угрожена међународном конкуренцијом, вештачки мења локална, аутономна обележја и служи удовољавању жеља и потреба за егзотиком, хигијенским и естетским критеријумима, удовољавању пуне жеље посетилаца за луксузом, који је недоступан домицилном становништву, осим у пружању услуга (Šnel, 2008: 710).

Посебно оштра критика упућује се еколошким последицама туризма. Најпре авионски и друмски саобраћај драматично загађују околину, последице се виде и у изградњи хотелских насеља и туристичких градовима, који урушавају планине, шуме, речне и морске обале. Стога није било изненађење када су „УН прогласиле 1963. годину за годину светског туризма, под геслом „Туризам пут ка миру“ (Šnel, 2008: 711). Од тог периода, снажно се наглашавају позитивни аспекти туризма, јављају се пројекти за алтернативни, трајни, „меки“, одрживи туризам.

2. Одрживи развој и одрживост – појам, модел друштвеног развоја

Одрживи развој је последњих деценија кључна политичка, економска, етичка развојна парадигма и одредница за могућа решења нагомиланих планетарних еколошких, социјалних, привредних проблема, за успостављање економско-еколошко-демографске равнотеже (United Nations Development Programme, UNDP, 2024). Светска комисија за животну средину и развој (Brundtland Commission), обликовала је овај концепт 1987. године, усвајањем извештаја под називом *„Наша заједничка будућност“*, мада су порекло и идеја одрживости знатно старији (World Commission on Environment and Development, 1987). Модерни како еколошки, тако и генерално друштвени покрети прихватили су овај концепт, ревитализовали га, модернизовали, редефинисали, дали му другачији дизајн и намену сходно својим интенцијама. Концепт одрживог развоја усвојила је Европска унија 1990. године, а УН су 1992. године, на Другој конференцији УН о животној средини одржаној у Рио де Жанеиру, усвојили Агенду 21 која садржи план акција у свим подручјима релевантним за одрживи развој током 21. века (Andevski, 2007).

Стратегија и филозофија концепта одрживости подразумева складан, хармоничан однос привредног и сваког другог развоја и екологије како би се сачувао опстанак садашњих генерација, а последице овог развоја не би осетиле генерације које долазе (Андевски, 2007). Концепт одрживости, управо како сам термин и означава (лат. реч *sustineo* – одржати се, трајати, одолевати) постао је широко прихваћен као услов битисања, егзистенције, напретка човечанства у свим аспектима, па је тако своје место нашао и у области туризма. Еколошка проблематика је пробудила интенције одрживости у туризму, са фокусом на, организовани, „меки“ туризам који ће имати повољне ефекте како на природу, тако и на човека. Одрживи туризам добија ново место и улогу у међукултуралним релацијама, сусретању и дијалогу. Позитивне, негативне и друге пропратне појаве одрживог туризма, позадина и мотиви путовања појединаца, посебно у контексту међукултуралне размене и дијалога постају предмет којим се баве психологија, социологија, културна антропологија, етнологија, науке које у фокусу имају образовање.

3. О туризму из дискурса одрживости - одрживи туризам

Када су почели да се анализирају нагомилани најпре еколошки, а потом и социјални, етички проблеми изазвани снажним развојем туризма – индустрије туризма, концепт одрживости постао је широко прихваћен и у овој области човековог живота. Разлози за то да туризам постане одржив су бројни, на првом месту постоје јаки морални разлози да данашње генерације оставе у наслеђе једнаке шансе за развој, генерацијама које долазе. Право садашњих генерација да уживају у природним лепотама животне средине не сме угрожити исто такво право онима који долазе. Ово се не може постићи издвојеним политикама или парцијалним мерама, него реализацијом општеприхваћеног концепта одрживости. Интенције одрживог туризма могу се видети у заузимању корисне критичке дистанце у вези са планираним дometима индустрије туризма, а у складу са применом доктрине одрживости. Потреба за очуваном природом, ресурсима шума, интересима становништва и значај нагомиланог знања у вези са овим питањима, имплиците је признат, а циљ везан за добробит заједнице и човечанства опште је прихваћен. Иако је готово нереално очекивати да ће одрживи туризам постати сигурно средство које ће допринети разумевању међу различитим културама и народима, неки облици туризма (нпр. студентска путовања, индивидуална путовања) ипак могу повољно да утичу на човеково знање о култури, или и о стању живота у земљама које обилази, а све са интенцијом поспешивања међукултуралне размене.

Раст и развој било које области друштва, па тако и туризма, има своја ограничења као и принципе на којима се одржава. Ласкави епитет одрживости и ознака - *одрживи туризам* значи један нови начин размишљања који је утемељен на договореним вредностима и одликама демократског друштва. Информисани и у том концепту образовани грађани могу одговорно промишљати питања одрживог туризма најпре унутар заједнице којој припадају, а потом и шире. Концепт одрживости је оквир за обликовање политике и стратегије туризма, на којима ће се овај сектор друштва и човека развијати без штетних последица на околину, природне изворе, свега што је значајно за даљу човекову делатност. У темељу дискурса одрживости је амбициозна идеја по којој развој, потрошња не воде урушавању природе, њеном девастирању и загађивању. Концепту одрживости стога припада централно, кључно место у разматрању дугорочне перспективе развоја и напретка индустрије туризма. Одрживи туризам јавља се не само као суштински предуслов већ и као крајњи циљ ефикасне организације човекових активности везаних за ову

друштвену област (привредну грану). Иако се због широке употребе синтагме „одрживи развој“ стиче утисак о неодређености овог појма, он у области туризма има јасно дефинисан захтев да се сачува физички инвентар природе и сачува одрживост свих природних ресурса и капацитета. Одговорност за то носе најпре садашње генерације на којима је да пронађу најбоље начине управљања како расположивим ресурсима природе, тако и оним који још нису откривени, који су још увек непознати.

Из дискурса одрживог развоја и одрживости, одрживи туризам се може одредити као одговорно опхођење према природи Земље на начин да се осигура дугорочни квантитет и квалитет, стабилност, равнотежа свих ресурса природе (воде, тла, шума, планина ...). Одрживи туризам тежи да усклади могућности и ограничења, одрживо трошење и загађење свих ресурса који су значајни за туризам, уз стални сензибилитет обезбеђивања квалитетне средине и за будуће генерације. Одрживи туризам подразумева усклађивање развоја туризма као важне привредне делатности са принципима социјалне правде на локалном, националном и глобалном нивоу, то је генерално усмерење, тежња да се створи бољи свет преко уравнотежења социјалних, економских фактора заштите природе. Суштина одрживог туризма заснива се на принципу интер- и интра-генерацијске правде, што значи да се наслеђивање квалитетног стања природе у служби туристичких понуда, преноси са једне на другу генерацију. Непоштовање овог принципа значи да се штета коју наноси једна генерација, преноси на будуће генерације. Дакле, иако одрживи туризам зависи од биосфере и екосистема, на њега највише утиче човек и његове активности везане за рационално кориштење ресурса природе, развијање и унапређење међународне сарадње у области туризма, чврсту везу одговорног односа развоја туризма и заштите природе, унапређење квалитета туризма у оквиру капацитета екосистема природе који нас окружује – економска, еколошка и социјална одрживост туризма.

У том смислу концепт одрживости захтева глобално учење и образовање свих слојева становништва које путем одрживог туризма негује међугенерациску и међукултуралну равноправност у уживању добара природе (одрживо стање корисности и потрошње). Изворе природе користити у мери која дозвољава да и будуће човекаве могућности буду очуване, да залихе природе остану очуване. Све то се постиже хармоничном међусобном разменом ресурса човека и природе, одрживом употребом, отклоном од неумерене експлоатације, сталним неговањем стабилности и равнотеже природних стањашта.

Одрживи туризам и феномен културног шока

Туризам који жели да понесе ласкави епитет *одрживости* и себе маркира као - *одрживи туризам*, постаје значајна карика глобалне социјалне сцене која треба да задовољи популацију заинтересованих учесника састављених од појединаца различитих културних, језичких и социоекономских средина. Одрживи туризам прати, у том смислу, карактеристике мултикултуралних окружења која нуде јединствене могућности за културну размену, за глобално учење. Међутим, овакав простор сусрета различитих култура представља и сложен скуп изазова које понекада можемо повезати са *културним шоком*, феноменом који може да погоди туристичке посленике док се налазе у новим културним контекстима, који код појединаца могу изазвати стање конфузије, напетости и стреса. Културни шок је комплексан феномен који се јавља када се појединци суоче са новим културним окружењем што доводи до низа емоционалних и психичких реакција. У ситуацијама у којима се налазе појединци из различитих културних средина, искуство културног шока може бити посебно изражено осећањем носталгије, усамљености, анксиозности, депресије (Luis & Jang 2018). Анализа динамике узрока, манифестација и импликација културног шока од изузетног је значаја за квалитетан развој одрживог туризма.

Културни шок представља особени изазов одрживом туризму, а маркиран је квалитетом сусрета појединаца из различитих културних средина и адаптацијом на ново окружење. Овај сусрет различитих култура може бити стресан и захтеван, па се културни шок дефинише као скуп емоционалних и психолошких реакција на сусрет са непознатом културом, дезоријентација и стрес које појединци доживљавају када су изложени непознатом окружењу (Lysgaard, 2019). Овај феномен обухвата низ емоционалних реакција које укључују фрустрацију, конфузију, осећај изгубљености или дислокације. Одвија се у фазама, од почетне еуфорије - узбуђења и радозналости, тзв. „меденог месеца“, затим фазе „преговарања“ у којој изазови и фрустрације због културних разлике постају очигледнији. Ова фаза се наставља фазом „прилагођавања“ у којој појединци почињу да се прилагођавају новој култури. На крају долази до фазе „адаптације“ или бикултурализма“, у којој се постиже ниво комфора и интеграције (Lysgaard, 2019; Ward, 2020). Интензитет и трајање ових фаза разликују се у зависности од појединачних фактора као што су претходно искуство, језичке компетенције, подршка окружења (Smith & Khawaja, 2019).

Узроци културног шока и неспоразуми који због тога настају су бројни, а један од главних узрока су значајне *културне разлике* између туриста и

земље домаћина. Ове разлике се могу манифестовати на различите начине, као што су стилови комуникације, друштвене норме, образовање... Туристи из колективистичких култура, могу имати тешкоће да се прилагоде индивидуалистичкој природи домицилног становништва (Lewis & Jung, 2018). Неспоразуми често настају због различите интерпретације понашања што води до фрустрације и конфузије. Незаобилазна баријера и извор неспоразума је *језик* као кључна компонента сваке културе. Различите језичке позадине обично захтевају да енглески језик буде медијум посредовања, што је посебан изазов за оне којима енглески језик није матерњи (Meyer, 2020). Тешкоће у разумевању и изражавању на нематерњем језику могу довести до осећања изолације и фрустрације (Roberts & Dunworth, 2020). образовање, разлике у образовању које се рефлектују кроз филозофију и поглед на свет, кроз културне норме које подржавају различите начине успостављања односа, могу бити узроци културног шока који се манифестује у отежаној социјалној интеграцији и тешкоћама у успостављању социјалних веза, што доводи до стреса и отежава сналажење у међусобним интеракцијама и односима (Lewis & Jung, 2018; Brown, 2020).

Изузетно је сложен процес културне интеграције која је од кључног значаја, а коју, (најчешће због дужине боравка туриста на једном месту) прати низ тешкоћа у склапању познанства, социјалних мрежа, што води осећају изолације, отуђења, неприлагођености (Darmody, 2018). Културном шоку могу допринети и разлике у физичком окружењу које су условљене разликама у клими, храни, транспорту, дневним рутинама. Ове промене захтевају значајно прилагођавање, промену стила живота, па додатно јачају стрес у прилагођавању новом окружењу (Ward, 2020). Тешкоће у социјалној интеграцији могу довести до осећаја изолације, искључености, маргинализације што додатно појачава осећај усамљености, депресије (Brown, 2019). У тежим случајевима, стрес и емоционална турбуленција повезани са културним шоком могу се манифестовати кроз различите промене у понашању, појединци могу постати повучени или раздражљиви што даље отежава успостављање односа и процес прилагођавања новом окружењу (Xu & Montgomery, 2021).

Импликације културног шока могу бити далекосежне и рефлектују се на одрживи туризам у смислу утицања на дугорочне ставове према културној разноликости, на способност појединаца да ефикасно функционишу у глобализованом окружењу (Deardorff, 2016). Управљање културним разликама захтева од одрживог туризма висок степен културне компетенције и флексибилности, обликовање стратегија подршке у процесу прилагођавања, подржавајуће окружење сусрета и боравка. Туристи играју кључну улогу у културној интеграцији и треба да балансирају очување своје културне тради-

ције са интеграцијом у ново културно окружење. За ово, у суштини, још увек не постоје изграђене вештине код посленика одрживог туризма (Schartner & Young, 2015). Да би се превазишле све тешкоће изазване културним шоком кључну улогу има међукултурални дијалог. Дијалог треба да пружи адекватну подршку, да успостави заједничке мреже подршке и сарадње (Turner & Brown, 2022).

Иако се може потврдити чињеница да је „културни шок природан одговор на неприродне услове“ (Furnham, 2019), који се јављају када појединци прелазе из једне у другу културу, у нове норме и културна очекивања, одрживи туризам истражује све његове манифестације, узроке и ефекте и нуди стратегије за његово ублажавање, посебно снагом комуникације, интеракције и дијалога. Изазови повезани са културним шоком вишеструки су и сложени, а одрживи туризам има значајну улогу у превазилажењу потешкоћа, лакшем прилагођавању и балансирању између културних идентитета и очекивања средине у којој се појединац налази.

Иако је културни шок готово неизбежан у мултикултуралном окружењу, управо кроз интенције одрживог туризма, он не мора бити нужно негативан. Уз примерени дијалог и интеракцију, културни шок може бити и прилика за раст, развој, учење, дубље разумевање различитих култура. Процес прилагођавања на ново културно окружење може повећати отпорност појединаца, па успешно савладавање културног шока може развити толеранцију и сензибилитет за културну разноликост и јачи осећај глобалног грађанства (Kim & Lee, 2020). Туристички посленици тако се могу ојачати и оснажити, бити флексибилнији и отворенији за нове идеје и перспективе. У контексту одрживог туризма, дијалог може постати катализатор за лични и професионални развој свих његових актера. Увођење интеркултуралних догађаја, као што су дани културне размене, међународне вечери, тематски дани, може значајно допринети смањењу културног шока. Овакве манифестације омогућају појединцима да остваре сусрете и интеракцију са различитим културама чиме се манифестује осећај заједништва и глобалног грађанства (Zhou, 2019).

У фокусу одрживог туризма стога треба да буде снажна социјална и емоционална подршка појединцу која ће ублажити стрес повезан са културним шоком. Одрживи туризам који успева да одржи баланс својих традиција са новим културним нормама кроз међукултурални дијалог има шансу у поспешивању социјалне интеграције. Комбинацијом различитих стратегија одрживи туризам може ублажити утицај културног шока и олакшати интеграцију са новим окружењем у коме ће се сви актери туризма осећати добродошло и подржано. На одрживом туризму је да негује сензибилитет и подршку у односу на културне разлике појединаца, да негујући различите стратегије промо-

више укљученост, подршку, при чему су дијалог и ефективна комуникација од суштинског значаја (Yoon, 2018).

Одрживи туризам и међукултурални дијалог

Из дискурса глобалног учења, одрживи туризам можемо одредити и као јединствено окружење учења и образовања у коме се културни шок може манифестовати на различите начине. Туристи долазе из различитих делова света, из разноликих културних позадина, доносећи свој језик, традицију, разнолико образовно и животно искуство. Иако ова разноликост обогаћује већ постојеће искуство појединаца, стално су присутни отклон и културне разлике као и прилагођавање различитим друштвеним нормама. У овим процесима највише помажу комуникација и дијалог (Bunnell, 2019).

Полазећи од основних начела одрживости, у одрживом туризму можемо препознати потребу уважавања и ангажовања за *једнакост*, против дискриминације и ограничења на етничке и расне конструкције као и наглашени мотив *признања, прихватања* који указује на проблематику идентитета. Оба конструкта, једнакост и прихватање, конститутивна су за одвијање дијалога, при чему се једнакост сматра предусловом за међусобно разумевање. Одрживи туризам неговањем одговарајућег опхођења са странцима остварује и важан предуслов за признање и прихватање страног и другачијег које не треба одбацивати, вредновати, критиковати. То имплицира и могућност да се путем дијалога одређују и прихватају границе разумевања, а сузбију конфузија и напетост. Разумевање чини основ дијалога који је усмерен на схватање страних система значења, адекватно тумачење односа, другачијих форми пристојности, љубазности. Уколико желим да разумем оног другог, морам да уважавам могуће асиметрије у нашем односу – најпре као баријеру у језику, која може бити само изговор за друге диференције које се рефлектују кроз неједнаку моћ, неједнако искуство, различите стилове живота (Turner & Brown, 2022). Одрживи туризам се тако све више препознаје као кључна и критична улога у превазилажењу културног шока (Miler & Bartlet, 2019) који путем дијалога има већу способност да препозна и одговори на потребе појединаца из различитих културних средина, допринесе обликовању инклузивнијег и подржавајућег окружења (Kim & Lee, 2020). Међусобно признање и прихватање су полазна основа разумевања, јер се разумевање заснива на претпоставци да страна култура има своју сопствену логику и вредност, што туристе не спречава да се позабаве и њеним нормама.

Језичке баријере су још један значајан изазов који се намеће одрживом туризму. Недостатак адекватне језичке подршке значајно отежава социјалну интеграцију појединаца (Roberts i Danvort, 2020). На пример, платформе за учење језика и апликације за социјално умрежавање могу пружити додатне ресурсе у превазилажењу културног шола (Li & Su, 2020).

Смањење културног шока, и у том смислу подршку одрживом туризму видимо кроз дијалог у мултикултуралном окружењу (Garcia & Weiss, 2020). Дијалог у овој прилици није само средство комуникације и језичке компетенције, него и кључ за разумевање културних норми и очекивања, што је есенцијално за одржив туризам. Дијалог подржава социјалну интеграцију и тако повећава вероватноћу прилагођавања појединаца новом културном окружењу (Braun, 2019).

Актуелна ситуација одрживог туризма упућује и на значај дигиталне технологије и *online* платформи које могу играти значајну улогу у смањењу културног шока (Kim & Li, 2020), па тако снажењу самог одрживог туризма. Дигитални ресурси као што су *online* форуми и друштвене мреже нуде вредан алат језичкој подршци, нуде помоћ у процесу прилагођавања, у налажењу информација о културном окружењу у коме појединац борави, доприносе континуираном социјалном умрежавању појединаца различитих култура па се тако смањује и осећај изолације.

Одрживи туризам, по правилу, продубљује признање и прихватање онога што је другом значајно, зато што је то део његовог самопоимања, али ово имплиците упућује, да се иста права дају и за неговање свог језика, обичаја, религије. Додељивање истих права, прихватање диференција, разумевање, чине основу дијалога у одрживом туризму. Кроз дијалог се међусобно разумевање може продубити, прихватање и признање могу потврдити и тако успоставити једнакост у међукултуралном односу. Путем дијалога негује се и уверење да прихватање и признање оног што је другачије, није у супротности са поштовањем принципа једнакости. Мотив прихватања и признања утемељен је на политици и теорији идентитета, чије остваривање снажи и социјална очекивања. Дијалог може смањити интензитет културног шока те тако олакшати процес интеграције. Дијалог који прати интенције одрживог туризма, помаже у препознавању и вредновању различитих културних позадина туристичких посленика, доприноси активној промоцији међусобног разумевања, емпатије, подршке, пријатељства...

4. Закључак

У овом прилогу, одрживи туризам и међукултурални дијалог се анализирају из теорије дискурса, што значи да се оба концепта посматрају као дискурсна поља. У настојању да се превазиђе есенцијалистичко, предметно, статично схватање сваког од наведених појмова, оба појма, као заједнички именилац, место сусрета, рефлектују присуство дијалога, интенцију да се оствари хармонично јединство, а да се истовремено задржи претпоставка културних специфичности („хармонија култура“). Дискурси следе своја сопствена правила, генеришу специфичне теме, особена значења, али су и отворени за промене, за тумачења за против-дискурсе, за дискутабилна поља различитих значења и тумачења. У основи одрживог туризма и сусрета култура је дијалог као дискутабилно поље разних значења симболичног карактера које треба хармонизовати. Култура се одређује као мрежа значења у којима појединци, кроз дијалог, интерпретирају своја искуства на основу којих усмеравају своје деловање. Одрживи туризам је поље сусрета култура које без међусобносног дијалога као репрезентативног комуникационог средства, не само да се не би могле разумети, него не би могле створити ни слику о свету и о саби самима. Својим стратегијама и принципима, одрживи туризам негује интерсубјективна значења, али и разлике које постоје између друштвеног и личног значења. У том смислу, одрживи туризам који посредује опажање света и култура, фунгира као систем оријентације али има и способност трансформације. Различитим посредницима, односно културним средствима изражавања (језик, дијалог, музика, архитектура, уметност ...) одрживи туризам, са социолошког становишта, повезује дистинкционе функције културних практика и идентификује велико значење културних диференција у глобализованом свету. Културне специфичности, путем дијалога, постају све више елементи разумевања самог себе као и света који нас окружује. Кључна одредница одрживог туризма је да се култура не посматра као затворен систем, да су границе између култура флуидне, отворене за разговор, договор – дијалог. Дијалогом појединац гради отклон од дискриминације и одбацивања, дијалогом, такође, тематизује диференције и сузбија међусобно неразумеваше. Одрживи туризам тако негује код појединаца отвореност и радозналост у понашању, уклања потенцијални страх, сензибилише асиметричност у међусобном приступу (одбацивање сваког расизма), објективно рефлектовање сопствене културе (њеног историјског развоја, контингентности, разноликости, противречности, дискрепанције између захтева и стварности). Објективност се негује и код рефлектовања страних слика, погледа на свет, код сензибилитета за етничност, будну свест о могућим културним

разликама (диференцијама). Одрживи туризам, кроз међукултурални дијалог, комуникацију и метакомуникацију, негује херменеутичке способности, шири универзалне перспективе али и увиђа границе међукултуралног разумевања, спознају транскултуралних повезаности и заједничких интереса и задатака. Теоријском анализом овај прилог има циљ да допринесе ширем дискурсу о одрживом туризму и пунуди стратегије креаторима политика туризма. Одрживи туризам је комплексан концепт који захтева холистички приступ како за разумевање тако и за управљање. Дијалог, интеркултуралне компетенције, социјална подршка, интеграција, активна партиципација појединаца могу значајно допринети неговању одрживог туризма и омогућити му да боље функционише у глобализованом, мултикултуралном окружењу.

Референце

1. Andevski, M. (2007). *Ekologija i održivi razvoj na putu ka društvu učenja*. Novi Sad: CEKOM-books.
2. Andevski, M., Budimir-Ninković G., Banić B. (2018). Mogućnosti interkulturalnog učenja. U: Spariosu, L., Ivanić, I., Petković, V. (ured.) *InterKult 2017, 1*, 27-41. Novi Sad: Pedagoški zavod Vojvodine.
3. Andevski, M., Budimir-Ninković G., Banić B. (2020). Kompetencije i interkulturalne kompetencije u nastavi. U: Ilić, S., Čužić, T., Czongar, K. *InterKult 2019*. str. 117-136. Novi Sad: Pedagoški zavod Vojvodine.
4. Andevski, M., Banić B., Budimir-Ninković G. (2022). Komunikacija kao spona ka interkulturalnom dijalogu U: Ilić, S: *InterKult 2021. Tematski zbornik*. str.68-83. Novi Sad: Pedagoški zavod Vojvodine.
5. Brown, L. (2019). The role of social support in the adjustment and adaptation of international students. *Journal of International Education Research*, 15(2), 47-56.
6. Brown, L., & Holloway, I. (2020). The adjustment journey of international school students: Culture shock and coping strategies. *International Journal of Educational Development*, 75, 1023-1035.
7. Bunnell, T. (2019). The changing landscape of international schooling: Implications for theory and practice. *International Journal of Educational Development*, 66, 61-71.
8. Darmody, M. (2018). Cultural diversity and child development: Research implications for the future. *International Journal of Multicultural Education*, 20(3), 64-81.
9. Deardorff, D. K. (2016). *Assessing intercultural competence: Theories, research, and application*. Stylus Publishing.

10. Furnham, A. (2019). *Culture shock: Psychological reactions to unfamiliar environments*. Palgrave Macmillan.
11. Garcia, O., & Weiss, E. (2020). Language and cultural workshops as tool for integration in international schools. *International Journal of Multicultural Education*, 22(3), 112-128.
12. Kim, Y., & Lee, H. (2020). Digital resources and cultural adaptation: The role of online platforms in international schools. *Journal of Digital Learning in Teacher Education*, 36(2), 75-89.
13. Lewis, C., & Jung, K. (2018). Educational philosophies and cultural adaptation: A study of international students. *Global Education Review*, 5(1), 23-38.
14. Li, M., & Su, C. (2020). The role of technology in supporting international student integration: A review. *Journal of Educational Technology Systems*, 48(3), 401-417.
15. Lysgaard, S. (2019). *The psychology of cultural adjustment*. Springer.
16. Meyer, B., Haywood, N., Sachdev, I., Faraday, S. (2020). Language learning and teaching in international schools: Overcoming barriers. *Language and Education*, 34(3), 231-250.
17. Roberts, P. & Dunworth, K. (2020). Addressing language barriers in international schools: Strategies and outcomes. *Language and Education*, 34(2), 85-102.
18. Schartner, A. & Young, T. J. (2015). Towards an integrated conceptual model of international student adjustment and adaptation. *European Journal of Higher Education*, 5(1), 60-77.
19. UCLA. 2010 *Culture: Fourth Pillar of Sustainable Development*. Mexico. Доступно на: http://www.agenda21culture.net/images/a21c/4th-pillar/zz_Culture4pillarSD_eng.pdf Приступљено: 25.05 2025.
20. UNDP (1990) *Human Development Report*. New York: Oxford University Press.
21. United Nations Development Programme (UNDP). Sustainable Development Goals. 2024. Доступно на: <https://www.undp.org/sustainable-development-goals> Приступљено: 15.4. 2025.
22. UNESCO. 2006. *Guidelines on Intercultural Education*. Paris. Доступно на: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001478/147878e.pdf> Приступљено 28.7. 2025.
23. Šnel, R. (приредио, 2008). *Leksikon savremene kulture. Teme i teorije, oblici i institucije od 1945. do danas*. Beograd: Plato Books.
24. Turner, R., & Brown, S. (2022). Parental involvement and cultural adaptation in international schools.. *International Journal of Education Research*, 33(1), 65-78.
25. Ward, C., Bochner, S., & Furnham, A. (2020). *The psychology of culture shock*. Psychology Press.

26. World Comision on Enwironment and Development. 1987. *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press.
27. Xu, M., & Montgomery, C. (2021). Extracurricular activities and international student integration. *Journal of Student Affairs Research and Practice*, 58(1), 25-40.
28. Yoon, E., Lee, R. M., & Goh, M. (2018). Acculturation, social connectedness, and subjective well-being. *Journal of Counseling Psychology*, 65(2), 209-221.
29. Zhou, Y. (2019). Cultural exchange events and their role in fostering international student integration. *Journal of Intercultural Communication*, 51, 54-70.

Рад је примљен: 6. септембар 2025.

Received: September 6, 2025

Прихваћен за објављивање: 9. септембар 2025.

Accepted: September 9, 2025

Цитирање – АПА стил:

Стојкановић, Д., Драгојевић, Т., Андевски, М. (2025). Одрживи туризам као спона у међукултуралном дијалогу. У: Пењишевић и Б. Санчанин (ур.), *Зборник радова међународне научне конференције Туризам и културно наслеђе: традиција, иновације и глобални изазови* (стр. 236-250). Сремски Карловци: Центар за културу, едукацију и медије; Источно Сарајево–Соколац: Висока школа за услужни бизнис.